

X. Hadis Meclisi Uluslararası İhtisas Toplantısı: “Hadislerde Metin ve Muhtevâ Tahlîli” 10-11 Aralık 2011, Üsküdar, İSTANBUL

“Gerede Hadis Meclisi” adı altında ilk olarak 2002 yılında düzenlenen ve her yıl farklı bir konu etrafında icrâ edilmek suretiyle gelenek hâline getirilen hadisçiler toplantısının onuncusu, 10-11 Aralık 2011 tarihlerinde gerçekleştirildi. Geçtiğimiz senelerde Gerede ilçesinin ev sahipliği yaptığı dokuz meclisten farklı olarak İstanbul’da icrâ edilen onuncu meclis, uluslararası bir ihtisas toplantısı olma hususiyetini de taşımaktaydı. “Hadislerde Metin ve Muhteva Tahlili” konusu çerçevesinde ve altı oturum hâlinde tertip edilen bu toplantının ev sahipliğini İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) üstlendi. Gerek dünyanın çeşitli ülkelerinden gerekse yurdumuzun muhtelif illerinden gelen çok sayıda akademisyenin tebliği, müzakereci veya katılımcı sıfatıyla iştirak ettiği toplantıda, hadis alanında lisansüstü eğitim görmekte olan öğrenciler de dinleyici vasfıyla yer aldı.

Ahmet Keleş’in Kur’ân-ı Kerîm tilâvetiyle açılışı gerçekleştirilen meclis, Mehmet Akif Aydın ve Mehmet Yaşar Kandemir’in selamlama konuşmalarıyla başladı. Son yıllarda ilahiyat ilimlerinin hemen her dalında senede birkaç kez ihtisas toplantısı düzenlendiğini ve bunun, İslâmî ilimlerin gelişmesi açısından son derece önemli olduğunu belirten Aydın; hadis ve sünnetin, İslâm esaslarının belirlenmesi ve uygulanması noktasındaki ehemmiyetini vurguladı. Kandemir ise hadis ilmi ile meşguliyetin, şükretmeyi gerektiren bir lutf-i ilâhî telakkî edilmesinin lüzumuna dikkat çekerek; bu ilmin devamlılığının, tıpkı selefin yaptığı gibi amele dönüştürmeye bağlı olduğunu söyledi. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hadis-i şeriflerini insanlarımıza aktarmak ve sünnetin hayatın bir parçası hâline gelmesini sağlamak üzere meslektaşlarını vazifeye davet eden Kandemir, memleketimizde İslâm’ın en kâmil biçimde yaşanmasını mümkün kılmak adına bunun büyük bir öneme sahip bulunduğunun altını çizdi.

Selamlama konuşmalarının ardından Bünyamin Erul, çerçeve sunum mahiyetinde bazı mülahazalarda bulundu. Bu kapsamda hadis metinlerinin muhteva açısından tahlilinin öneminden bahseden Erul, Hz. Âişe'nin istidrâklarına işaretle bulunarak, metin tenkidi ve tahlilinin sahâbe döneminde de kısmen mevcut olduğuna dikkat çekti. Erul daha sonraki asırlarda da bu konuya müteallik tartışmaların sürdüğünü söyleyerek, modern dönemde vücuda gelen yeni yöntem ve düşüncelerden bîgane kalmamak adına, ilgili soru ve sorunların bugün yeniden müzakere edilmesi gerektiğini vurguladı. Onuncu hadis meclisinde amacın, saldırılar ve savunmalar arasında nasıl bir akademik duruş sergilememiz gerektiğine dair fikir alışverişinde bulunmak olduğunu belirten Erul, bu faaliyetin genç araştırmacılar için yeni ufuklar açması temennisiyle sözlerini noktaladı.

I. Oturum

“İslâm Âleminde ve Batı Dillerinde Metin Tenkidi Çalışmaları” başlığını taşıyan ilk oturum, M. Said Hatiboğlu'na vekâleten Bünyamin Erul tarafından yönetildi. Oturumda öncelikle, Enbiya Yıldırım'ın hazırladığı “Türkiye’de Metin ve Muhteva Tenkidi” isimli tebliğin sunumu gerçekleştirildi. Sahibinin katılmaması sebebiyle Suat Koca tarafından sunulan tebliğ, ülkemizdeki metin ve muhteva tenkidi faaliyetlerinin tarihî seyrini ortaya koyan bir mahiyet arz etmekteydi. Yıldırım'a göre cumhuriyet sonrasında başlayan zihinsel dönüşümün bir neticesi olarak, yeni bir bakış açısı şekillenmiş ve bu, eleştirel yaklaşımı temsil eden çizginin meydana çıkmasına yol açmıştır. Yıldırım'ın ifade ettiği üzere söz konusu gelişmelerin hadis ilmindeki yansımaları, metin ve muhteva merkezli bir sürecin zuhuru şeklinde olmuştur. 1980’li yıllarda, geleneksel ve modernist namıyla iki farklı çizgi belirgin hâle gelmiş ve takip eden dönemde, hadiste metin tenkidi meselesi hararetle tartışılmıştır. Öte yandan tebliğci söz konusu dönemde sarf edilen ilmî mesainin, metodik birliktelikten yoksun olduğu tespitinde bulunmuştur. Günümüzde dahi metin tenkidi hususunda genel bir bakış açısının mevcudiyetinden söz edilemeyeceğini belirtmekle birlikte tebliğ sahibi, birbirine tepkisel bakan yaklaşımlar arasında artık bir ölçüde yakınlık sağlandığına da dikkat çekmektedir. Ortak paydada buluşma adına önemli ilerlemelerin kaydedildiğini ifade eden Yıldırım, metin ve muhteva tahliline dair ilmî neticelerin topluma yansıtılması gerektiğini vurgulayarak bildirisini sonlandırmıştır.

Oturumun “Arap Âleminde Metin Tenkidi Çalışmaları: Eleştirel Bir Bakış” başlıklı ikinci bildirisi Katar Üniversitesi öğretim üyesi Abdulcebbâr Saîd tarafından Arapça olarak sunuldu. Metin tenkidinin ulûmu'l-hadîs bünyesinde meşru ve makbul bir ilim dalı olduğunu ifade ederek sözlerine başlayan Saîd, bazı âlimlerin metin tenkidini hadisleri inkârla özdeşleştirerek mahzurlu gördüklerini belirtti. Bu yaklaşıma reddiye sunmak ve metin tenkidinin asıllarını

ortaya koymak amacıyla çeşitli çalışmalar yaptığını söyleyen tebliğci, söz konusu ilmin günümüzde üç merhaleden geçmesi gerektiğini öne sürdü. Bu merhaleleri metin tenkidinin köklü bir ilim olduğunun ortaya çıkarılması, cumhûri ulemânın üzerinde ittifak edeceği tenkit kaidelerinin vazedilmesi ve metin tenkidi ilminin tatbikî hâle dönüştürülmesi şeklinde beyan eden tebliğci; metin tenkidinin sünnete hücum anlamına gelmediğini savundu. Ardından Arap âleminde neşredilen metin tenkidi çalışmalarının bazı karakteristik özelliklerine işaret eden Saîd, söz konusu çalışmaların ekserisinin hadis âlimlerinin metni tamamen ihmal ettikleri şeklindeki oryantalist iddiaya ret amacı taşıdığı ve bu alanda yeni adımlar atmaktan ziyade mazinin birikimine itimat etme eğiliminde olduğu tespitinde bulundu. Saîd, Arap dünyasının metin tenkidi alanındaki temel kaynaklarından bazılarını zikredip bu eserlerin mahiyeti hakkında muhtasar bilgiler sunarak sözlerini tamamladı.

Toplantıya Edinburgh'tan katılan Batılı araştırmacı Andreas Görke "*Matn Criticism in Western Studies of Hadith*" başlıklı tebliği ile üçüncü sırada yer almaktaydı. Görke'nin sunumunun ardından Özcan Hıdır tarafından tercüme edilen tebliğ, yaklaşık iki yüz elli yıllık geçmişe sahip Batılı hadis çalışmalarının bir özeti ve tasviri mahiyetindeydi. Görke'nin tespitine göre Goldziher'le başlayıp Schacht ile devam eden metin merkezli oryantalist çalışmalar, temelde şüpheli bir karaktere sahiptir. Bu itibarla Müslümanlara nazaran oldukça farklı bir bakış açısı ile hareket eden Batılı araştırmacılar, hadisleri vahiyle irtibatı bulunmayan tarihî rivâyetler kategorisinde ele almaları açısından da Müslüman âlimlerden ayrılmaktadır. Zira tebliğcinin belirttiği üzere oryantalistlerce yürütülen tenkit faaliyetlerinde temel amaç, bazı hadislerin sonradan ortaya çıkarıldığını ispatlamaktır. Bu noktalara değinmesinin ardından Görke, heterojen bir yapıya sahip olan Batılı metin kritiğinin İslâm'a tamamen düşman bir nitelik arz etmediğini ileri süren bazı ifadeler kullandı. Tebliğinin nihayetinde Batı ile İslâm dünyası arasında hadislere yaklaşım noktasında mühim farklar bulunmakla birlikte, bir takım benzerliklerin de söz konusu olduğunu kaydeden Görke, her iki tarafın da diğerinin çalışmalarından istifade edebileceğini söyleyerek kürsüden ayrıldı.

Tebliğlerin akabinde başlayan müzakereler bölümünde ilkin Selahaddin Polat'a söz verildi. Metin tenkidi ve muhteva tahlili ifadelerinin çok muğlak olduğunu vurgulayan müzakereci, ülkemiz hadisçilerinin bu kelimelerin manası hususunda uzlaşmaya varamadığından yakınarak; geçmiş ulemânın ortaya koyduğu klâsik kavramların kullanılması gerektiği yönünde görüş beyan etti. Ayrıca müzakereci, hadisçilerin dikotomik bir değerlendirmeye gelenekçiler ve modernistler şeklinde ayrıma tabi tutulmasına karşı çıkararak, bunun oryantalist bir tavır olduğunu savundu.

Görke'nin tebliğini müzakere eden Özcan Hıdır ise oryantalistik çalışmaların niteliğine dair bazı mülâhazalarda bulundu. Hıdır'ın kaydettiğine göre klâsik

oryantalizm zaman içerisinde ekolleşmiş ve ilmî bir hüviyet kazanmıştır. Bu minvalde, İslâm'ın asıllarına şüphe ile yaklaşılmadıkça bilimsellikten söz edilemeyeceğini savunan rasyonel septik yöntem Goldziher ile ivme kazanmış ve çok sayıda şarkiyatçı aynı çizgiyi izlemiştir. Son dönemde ise rasyonel analitik bir karakter arz eden yeni bir metot gelişmektedir. İlkine kıyasla yapıcı bir karaktere sahip bulunan bu metot, Harald Motzki ile ön plana çıkmıştır. Müzakerecinin kanaatine göre, nispeten empatik bir dil kullanması vesilesiyle Görke'nin sunumunda da bu ikinci yaklaşımın izleri görülmektedir.

Oturumun son müzakerecisi Ahmet Yücel, metin tenkidi kavramının iki farklı manaya tekabül ettiğinin altını çizdi. Bu bağlamda Yücel, metnin sağlam bir şekilde tespiti ve aktarılması anlamındaki tenkidin hadis uleması; muhtevayı dikkate alarak metnin sıhhatini belirleme anlamındaki tenkidin ise ehl-i rey tarafından üstlenildiğini kaydetti.

II. Oturum

Toplantının Kemal Sandıkçı başkanlığındaki “*Bazı İslâm Bölgelerinde ve Mezheplerinde Hadis Tenkidi*” konulu ikinci oturumu, Pakistanlı araştırmacı Hâlid Zaferullah Dâvûdî'nin “*Pakistan'da Hadis Tenkidi*” adı altındaki tebliği ile başladı. İngilizce hazırlanan tebliğ, sahibinin toplantıya iştirak edememesi sebebiyle, Türkçeye çevrilmiş hâli ile M. Said Toprak tarafından aktarıldı. Hint Alt Kıtası Müslümanlarının ilk dönemlerden beri nebevî sünnete derin bir saygı duydukları ve büyük alaka beslediklerine dair ifadelerle başlayan tebliğde, XVII. yüzyılda İngilizlerin bölgede hâkimiyet kurmasının akabinde şarkiyatçıların burada kendi görüşlerini yaymalarının hadis ilmi üzerinde son derece ciddi etkiler gösterdiğinden bahsedildi. Bu durum tespitinin yanı sıra, dirayetçi yaklaşım olarak da anılan tenkit fikrinin bölgeye yine hadis ilmi vasıtasıyla ulaştığına dikkat çekildi. Esasen, hemen her asırda hadis metinlerine yönelik dirayetçi yaklaşıma dair izlere rastlamanın mümkün olduğunun ifade edildiği bildiride, bunun göstergesi sayılan bazı klâsik eserlerin ismi zikredildi. Şah Veliyyullah Dihlevî, Abdulhayy Leknevî, Sıddık Hasan Han gibi bazı âlimlerin Hint Alt Kıtası'nda dirayetçi yaklaşımın gelişmesini sağladığının belirtildiği tebliğde, bölge âlimlerinin muhafazakârlar ve modernistler şeklinde iki gruba ayrılmalarının de tarihî bir gerçeklik olduğuna dikkat çekildi. Bahsi geçen eğilimleri kısaca analiz eden tebliğ, çağdaş yaklaşım mümessili bazı kişilerin hadise yaklaşımlarının muhtasar bir biçimde kaydedilmesi ile sona erdi.

Akabinde Malezya Uluslararası İslâm Üniversitesi öğretim üyesi Habîbu'r-Rahman İbramsa, “*Malezyalı Âlimlerin Hadis Metnine Yaklaşımı*” başlıklı sunumu gerçekleştirdi. İngilizce olarak sunulup Yusuf Suiçmez tarafından tercüme edilen tebliğ çerçevesinde, Malezya'daki entelektüel Müslümanlarca yapılan hadis tenkidi ve yorumlarına bir misal teşkil etmesi zaviyesinden ‘Sisters in Islam’ isimli kadın hareketi hakkında bazı değerlendirmeler yapan İbramsa, bu

harekete katılan kadınların hadisler üzerinde bir takım tenkitlerde bulunmak suretiyle, kadının toplum içindeki mertebesini yükseltmeye çalıştıklarından bahsetti. Bu hususta en çok, namaz kılan kimsenin önünden kadın geçtiğinde namazın bozulacağını ifade eden hadisin eleştirildiğini belirten tebliğci, söz konusu hadisin yanlış anlaşılma ve yorumlanmasının nedenlerine işarette bulundu. Hadisleri doğru anlamının bir yolu olarak, çok yönlü araştırma yapma ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) maksadını esas almanın gerekliliğine değinmesinin ardından İbramsa, daha farklı şekillerde yapılan tenkit çalışmalarının sağlıklı neticeler doğurmadığını vurguladı.

Oturumun “Şîa’da Hadis Tenkidi” başlıklı son tebliğini, toplantıya İran’dan iştirak eden Haydar Hubbullah takdim etti. İmâmiyye’ye göre metin tenkidi meselesinin ele alındığı tebliğde Hubbullah, hadis tenkidinin bu mezhep bünyesinde ilk dönemlerden itibaren mevcut olduğunu ve on dördüncü asırdan sonra metin tenkidi faaliyetlerinin hız kazandığını kaydetti. İmâmiyye çerçevesindeki sened ve metin tenkidi ameliyesinin muhaddislerden ziyade fakihler ve usûlcüler tarafından yürütüldüğüne dikkat çeken tebliğci, bu mezhepteki metin tenkidini diğer mezheplere kıyasla daha farklı bir seyir izlemeye sevk eden bir takım sebeplerin varlığına değindi. Bu minvalde tebliğci hadislerin Kur’ân’la çelişmesi, imamların masumiyeti, takıyye nazariyesi ve imamların teşrî hakkı gibi bazı hususları zikretti. Son olarak, İmâmiyye Şî’ası mensubu âlimlerin metin tenkidi hususunda izledikleri yöntemi anlamak için hadis usûlü kitaplarının yanı sıra fıkıh ve fıkıh usûlü kaynaklarına da başvurmak gerektiğini kaydeden Hubbullah tebliğini noktaladı.

Oturumun müzakereler kısmında öncelikle Cemal Sofuoğlu bazı değerlendirmelerde bulundu. Şîa’da hadis tenkidinin, ilgili tebliğde tasvir edildiği şekliyle memnuniyet verici olacağını söylemekle birlikte Sofuoğlu, takıyye olgusu sebebiyle Şîi âlimlere güvenilemediğini iddia etti.

İkinci müzakereci Bilal Saklan, geçmiş âlimlerimizden bize zengin bir mirasın intikal ettiğini belirterek; kaynaklarımız hadisin ihmalini değil i’ mâlini esas alarak ciddi bir biçimde okunduğunda zihnimizdeki soru işaretlerinin ortadan kalkacağı yönündeki kanaatlerini dile getirdi.

Bir sonraki müzakere için kürsüye gelen Bekir Kuzudişli, Şî’a’da metin tenkidinin pek hoş karşılanmadığını ve isnat araştırmasına dahi bazen gerek duyulmadığını kaydederek, Şî’a’nın dört hadis kitabının sübutu kesin kaynaklar kabul edilmesi yönünde bir eğilimin varlığından bahsetti. Ayrıca Kuzudişli takıyyenin yaygınlığı, hadisleri Kur’ân’ın ruhuna atfetme, isnat incelemesinden kaçınma gibi netlikten uzak bazı hususların Şî’a’da hadislerin kabul ve reddini belirleyen unsurlar olduğu tespitinde bulundu.

Akabinde Talat Sakallı’nın, oturumun ikinci tebliğine yönelik müzakeresi okundu. Tebliğde bahsi geçen kadın hareketi gibi bazı temelsiz fikrî akımların hadisleri kendilerince yorumladıklarını, yorumlama imkânı bulunmadığında

ise reddi tercih ettiklerini söyleyen müzakereci, hadis tenkidinde dikkate alınması elzem olan bir takım hususları dinleyicilerle paylaştı.

Oturumun son müzakeresinde ise Yusuf Ziya Keskin, bu alanda ilerleme sağlanması amacıyla matuf olarak, metin tenkidi ile ilgili lisansüstü çalışmalarda ele alınmak üzere konu tavsiyesinde bulundu. Keskin sözlerini, “Kur’ân ayetlerini tenkit edemediğimiz hâlde, hadislere yönelik eleştirel yaklaşımlarda nasıl herkes dilediğini söylüyor; hadisler konusunda bu cesareti neden gösteriyoruz?” şeklindeki bir soru ile tamamladı.

III. Oturum

“*Metnin Sübûtu ve Rivâyetin Seyri*” konulu üçüncü oturumda ilk olarak, yurtdışından gelen katılımcılardan Salahuddîn İdlîbî, “*Rivâyetlerde Merfû-Mevkûf İhtilafı ve Metin Tenkidi*” başlığını taşıyan tebliğini takdim etti. Bazı hadislerin merfû veya mevkûf rivâyet edilmesi noktasındaki ihtilafın metin tenki-diyle alakası üzerinde durduğu tebliğde İdlîbî, âlimlerin bu hususta farklı görüş-ler benimsediklerine değindi. Bu çerçevede tebliğci, ziyâdeli bir senedle merfû olarak rivâyet edilen hadislerin bazı âlimlerce sahih addedilirken, bazıları tara-fından illetli görüldüğünü belirtti. Misâller üzerinden konuyu genişleten teb-liğci, metin tenkidi ile illet tenkidi arasında tam bir tevafuk bulunduğunu dile getirdi.

Oturum Yâsir Şimâlî’nin “*Metinlerin Hadise Benzeyip Benzememesi ve Bu-nun Metin Tenkidindeki Rolü*” isimli bildirisiyle devam etti. Hadis âlimlerinin metin üzerinde çalıştıklarına dair çok sayıda göstergenin varlığından bahseden ve hadisin tabiatı ile üslubunu mercek altına almanın, o sözün Hz. Peygamber’e (s.a.v.) aidiyeti hususunda bir kanaate varmayı mümkün kıldığına değinen Şimâlî; bunun metin tenkidi kaidelerinden biri olduğunun altını çizdi. Bu çer-çevede tebliğci, daima hadislerle meşguliyetleri sayesinde muhaddislerin Hz. Peygamber’in üslûbuna aşinalık kazandıklarını ve hadisin doğasını tahlil edebi-lik hâle geldiklerini anlatarak; münekkit hadis imamlarının, rivâyetin tabiatın-dan hareketle hadisin illetini tespit etme ve sözün kimden sadır olduğunu an-lama hususundaki maharetlerine işarette bulundu. Ulemânın bazı hadisler için “Bu, Nebî’nin (s.a.v.) kelâmına benzemiyor” şeklinde hüküm verdiğine dair ma-lumatın pek çok eserde yer aldığına dikkat çeken tebliğci, bunun belirlenme-sinde bir takım kıstasların esas alındığını ifade etti. Bunların bir kısmını zikre-den Şimâlî, bazı örneklerle tebliğini zenginleştirmek suretiyle sözlerini nokta-ladı.

Ardından, oturumun son tebliğcisi Yusuf Suiçmez “*Metnin Anlaşılması ve İnşasında Sikanın Ziyâdesinin Etkisi*” başlıklı çalışmasının sunumunu gerçekleştirdi. Ziyâde kavramının mahiyeti üzerinde uzlaşa sağlanamadığını belirterek sözlerine başlayan Suiçmez, kavramın doğuşu ve gelişimi hakkında açıklama-

larda bulundu. Bu çerçevede söz konusu ıstılahın sahabe döneminde bilinç anlamında mevcut olduğunu, ilerleyen dönemlerde ise bir usûl tartışması hüviyetine büründüğünü ifade eden tebliğci; rivâyetler üzerindeki tasarrufların ve hadislere yapılan kasıtlı eklemelerin artması neticesinde hadis âlimlerinin bu meselede daha hassas davranmaya başladıklarına değindi. Daha sonra konuşmacı ‘ziyâdetü’s-sika’ terkinin kavram olarak şekillenmesini ele alarak, bu kapsamdaki ziyâdelerin kaynakları ve çeşitlerine dair bilgi verdi. Hadis metnindeki ziyâdelerin hükmü noktasında ulema tarafından kabul, şartlı kabul ve ret olmak üzere üç farklı yaklaşımın benimsendiğinden bahseden tebliğci, esasında hadisçilerin genel yaklaşımının her ziyâdenin kendi şartlarında müstakil değerlendirilmesi şeklinde olduğunu vurguladı.

Oturumun müzakereler bölümünde öncelikle Mustafa Ertürk, hadislerin tespiti hususunda çok sayıda problem bulunduğuna dikkat çekerek, sübutunu incelemeyen evvel hadisi anlamaya ve yorumlamaya çalışmanın hata olduğunu savundu. Ayrıca Ertürk usûl kavramlarının kronolojisini ortaya koyacak müstakil çalışmalar yapmanın, bu problemlerin çözümüne katkı sağlayacağını sözlerine ekledi.

İkinci müzakereci Ahmet Keleş, metin analizi aşamasına geçmeden önce, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) sözlerinin metinleşme sürecinin ele alınması gerektiğini vurguladı. Ardından Keleş, anlama problemiyle karşılaşıldığı için hadisleri eleştirme eğiliminin ortaya çıktığını söyleyerek, hadis metninin anlamdan ayrı ele alınamayacağını belirtti.

Akabinde kürsüye gelen Cemal Ağırman hadis metnindeki ziyâdelerin problem değil, tamamlayıcı unsurlar olarak görülmesi gerektiğinin altını çizdi. Bu doğrultuda müzakereci, sika ravîlerin ziyâdelerinin kasıt içermediğini ve ziyâde olgusunun mana ile rivâyetten kaynaklandığını dile getirdi.

Bir sonraki müzakere için kürsüye gelen Salih Karacabey, her ıstılahın kendi anlamı çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini belirterek, sikanın ziyâdesi kavramının mahiyetine dair bazı mülâhazalarda bulundu. Karacabey, rivâyetlerdeki ziyâdelerin daha fazla bilgi aktarımından ileri geldiğine işaret etti.

Oturumun son müzakerecisi Bünyamin Erul ise tebliğ sahiplerine, sadece metinden hareketle hadisin merfûluk ve mevkûluğu, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) sözüne benzerliği veya ziyâde içermesi hakkında neler söylenebileceğine dair sorular yönelterek, meselelere farklı bir zaviyeden bakılmasına vesile oldu.

IV. Oturum

Hadis meclisinin İ. Hakkı Ünal başkanlığındaki dördüncü oturumu, “*Muhteva Tahlili, Metnin Delaleti, Metin-Olgü İlişkisi*” konusu çerçevesinde, Pazar günü icra edildi. Oturum Mehmet Özşenel’in “*Ebû Yûsuf’ta Muhteva Tenkidi Düşüncesi ve Dayanakları*” isimli sunumu ile başladı. Tebliğde ifade edildiğine

göre Ebû Yûsuf, kendi döneminin temel yaklaşımlarına sahip bir âlim olmakla birlikte muhteva tenkidine önem vermesi hasebiyle muasırlarından ayrılmaktadır. Zira kendisi hadislerin Kur'ân ve maruf sünnetle karşılaştırılması ve bunlara aykırılıkların şâzz sayılarak reddedilmesi gerektiği kanaatine sahiptir. Sened tetkikini ön ve asgarî şart olarak görmesinin yanı sıra Ebû Yûsuf, senedi sağlam fakat muhtevası problemlili rivâyetleri sahih kategorisine dâhil etmemiştir. Muhteva tenkidi yöntemini teorik düzeyde uygulayan ve eserlerinde temellendirmeye çalışan Ebû Yûsuf, dinin diğer esaslarıyla muvâfakat sağlamayan rivâyetlerin reddedilmesinde arz hadisini dayanak edinmektedir. Bu malumatları aktaran Özşenel'e göre, İslâm bünyesindeki bütün delillerin uyumlu ve tutarlı olması gerektiği kabulünden yola çıkarak muhteva tenkidi üzerinde ısrarla duran Ebû Yûsuf'un amacı hadislerin daha iyi korunmasını temin etmektir.

Oturumun "*Metnin Anlaşılmasında Tevbîb ve Tasnîfin Rolü (İbn Hibbân'ın et-Tekâsîm ve'l-Envâ' Örneği)*" başlığı altındaki ikinci tebliği, Halis Aydemir tarafından takdim edildi. Hadislerin bâblara ayrılması ve konularına göre sınıflandırılması faaliyetlerinin, metni anlama noktasında okuyucunun zihnini yönlendirdiğini belirten tebliğ sahibi; bazen bu yönlendirmenin son derece kuvvetli olup okuyucuyu baskı altında bıraktığını kaydetti. Muhatabına değer veren bir müellifin, ona metni kendince anlama fırsatını tanıması gerektiğini savunan Aydemir; rivâyeti başkasından işiten kimsenin, kendisine nakilde bulunandan daha anlayışlı olabileceği mealindeki hadisin de bu hususa ışık tuttuğunu vurguladı. Daha sonra konuşmacı, İbn Hibbân'ın mezkûr eserinden örnekler sunarak, müellifin hadisleri tasnîf ediş biçimine ve kullandığı başlıklara dikkat çekti. Hadislerden çıkarılacak hükmü başlıklarda peşinen sunduğu görülen İbn Hibbân'ın, muhatabın anlama sınırlarını daraltan bir yaklaşım sergilediğini iddia eden Aydemir; tevbîb ve tasnîfin tarafsız kalması gerektiğinin altını çizerek tebliğini sonlandırdı.

Akabinde Suat Koca, "*Hadis ve Kültürel Bağlam (Mesh/Metamorfoz Konulu Bir Sahîhayn Rivâyeti Çerçevesinde)*" başlıklı bildirisini takdim etti. Yahudi bir topluluğun meshe uğrayıp başkalaşım geçirerek fareye dönüştüğünü anlatan bir rivâyeti hadis-kültür ilişkisi çerçevesinde ele alan Koca, hadislerin kültürel unsurlardan belli ölçüde etkilendiğini belirtti. Tebliğci, hadisleri anlama çalışmalarında rivâyetler bünyesindeki kültürel izleri de dikkate alacak farklı bir yaklaşım geliştirilmesi gerektiğini savunarak; hadis ilminin günümüzde hadis kültürü bilimi olarak görülebileceğini ifade etti. Konuşmacı rivâyetlerdeki dinî unsurlar ile kültürel unsurları ayırıştırmanın zorluğuna değinmesinin ardından sözlerini noktaladı.

Müzakereler safhasında önce Osman Güler, Aydemir'in tespitleriyle ilgili değerlendirmelerini paylaştı. İbn Hibbân'ın söz konusu eserde manayı derinleştirmeye çalıştığını savunan Güler, müellifin eleştiriyi hak etmediğini belirtti.

Ayrıca müzakereci tebvîb ve taksim faaliyetlerinin, muhaddislerin isnadın yanı sıra metin üzerinde de çalıştıklarına delalet ettiği tespitinde bulundu.

Ardından Hüseyin Hansu, Kur'ân merkezli hadis anlayışının temsilcilerinden Ebû Yûsuf'un metinlere yaklaşımı üzerinde durarak, onun bir hadisçi gibi yansıtılmasının yanlışlığını ifade etti. İlgili tebliğdeki bazı ifadeleri doğru bulmadığını arz eden Hansu, hadisin kültür olarak görülmesi yaklaşımını da eleştirdi.

Bir sonraki müzakereci Ali Çelik, hadisleri anlama çalışmalarında kültürel bağlamın dikkate alınmasının zaruri olduğunu; fakat kültüre gereğinden fazla vurgu yapmanın, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) söz ve davranışları ile nübüvvet arasındaki bağlantıyı koparmak anlamına geleceğini vurguladı. Bunun sakıncalarına değinen müzakereci, kültürün hadis üzerindeki etkisine dair bulguların genellemeye dönüştürülmesi eğilimini tenkit etti.

Celsenin son müzakeresinde Nevzat Aşık, Özşenel'in tebliğinde gördüğü bir takım eksikliklere dikkat çekerek, yönelttiği sorularla meseleye katkı sağladı. Ayrıca müzakereci, Aydemir'in bildirisine dair bazı eleştirilerini dile getirdi.

V. Oturum

Toplantının “*Metin İnşâının İmkânı ve Yöntemi*” başlığını taşıyan ve İ. Lütfi Çakan tarafından yönetilen beşinci oturumunda ilkin Ayşe Esra Şahyar, “*Metin İnşâi ve Nesâî*” adlı sunumu gerçekleştirdi. Şahyar tebliğinde, gerek mana ile rivâyet gerekse başka faktörler neticesinde, bir hadisin kısmen farklılık arz eden metinlerle aktarılabilirdiğini belirterek; bu metinlerden hangisinin Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ifadesine en yakın olduğu sorusunun öteden beri zihinleri meşgul ettiğini vurguladı. Tebliğciye göre metin inşâi tabiri, Hz. Peygamber'in ifadesine en yakın rivâyet metnini arama ameliyesine karşılık gelmekte olup, Nesâî'nin *Sünen* isimli eserinde bu mahiyette bazı uygulamalar yer almaktadır. Bu çerçevede Nesâî bir hadisin farklı tarik ve metinlerini ardı ardına zikretmekte, ihtilafların hangi râvilerden kaynaklandığını belirlemeye çalışmakta ve farklılıkları bazı metotlar doğrultusunda bir araya getirerek asıl metne ulaşmayı hedeflemektedir. Nesâî'nin izlediği yöntemi örnek bir rivâyet üzerinden izah eden Şahyar'a göre, esasında müellif metin tetkiki ve tahkiki yapmakta fakat en sahih metnin hangisi olduğuna dair kesin bir yargıya varmamaktadır. Bu saptamaların ardından tebliğci, söz konusu usulü uygulamak suretiyle ilgili bâbtan inşâ edilebileceğini düşündüğü metni aktararak bildirisini noktaladı.

Oturumun “*Metin İnşâsının Teorik ve Pratik Problemleri Üzerine Bazı Mülâhazalar*” başlıklı ikinci bildirisi, Selçuk Coşkun tarafından sunuldu. Tebliğ çerçevesinde metin inşâsı ile alakalı bir takım sorunlara dikkat çeken Coşkun, önce sözünü ettiği problemleri kavramsal, metodik, inşâi gerçekleştirenle ilgili, inşâ edilen metinle ilgili ve kaynaklarla ilgili olmak üzere kısımlara ayırdı. Ar-

dından konuşmacı bu alt başlıklar kapsamındaki metin inşâsı problemlerini ortaya koyarak, cevap bulmayı bekleyen bazı istifhamların da altını çizdi. İnşânın esasında kurgulamadan ibaret olduğunu ve dolayısıyla bu ameliyede önyargıların devreye girmesinin kuvvetle muhtemel bulunduğunu belirten tebliğci; uygulama vasıtasıyla aktarılan sünnetin bu hususta yol gösterici kabul edilmesi gerektiğini vurguladı.

Akabinde Ali Kuzudişli, toplantının son tebliği olan “*Rivâyetlerde Sarmal Özellik*” isimli çalışmasını takdim etti. Hadis kaynaklarında yer alan rivâyetlerde bazı yapısal hususiyetlerin dikkat çektiğini belirterek sözlerine başlayan Kuzudişli, çalışmasının bu özellikleri ‘rivâyetlerin yapısal analizi’ adı altında sistematik bir temele oturtma denemesinden ibaret olduğunu ifade etti. Tebliğde beyan edildiği kadarı ile bu analiz, metin inşâından farklı olup; rivâyetlerdeki sarmal özellik esas alınarak uygulanmaktadır. Kuzudişli’nin tanımlamalarına göre, farklı biçimlerde tekrarlanan rivâyet parçalarına ‘kök’; aynı kök etrafında kümelenen parçaların meydana getirdiği bütüne ise ‘sarmal’ denilmektedir. Sarmalın ortaya çıkarılması için, kökün yer aldığı rivâyetler bir araya getirilip yapısal formlara ayrılmaktadır. Bu suretle yapılan metin değerlendirmesinin daha objektif olacağını iddia eden tebliğci, verdiği bilgileri bir örnek üzerinde tatbik etti. ‘Sarmal özellik’ adını verdiği bu teknik ameliyenin özgün yönleri ve önemine değinmesinin ardından Kuzudişli, sözlerini sonlandırdı.

Müzakerelere geçildiğinde evvela Emin Aşıkutlu bazı değerlendirmelerde bulundu. Kuzudişli’nin sunumunda amacın net bir biçimde belirtilmediğini söyleyen müzakereci, tebliğde kullanılan sarmal, kök, form gibi kelimelerin birer kavram sayılamayacağını ima etti. Çalışma genelinde ihtiyatlı ifadeler kullanılmasını akademik açıdan takdire şayan bulunduğunu belirtmekle birlikte Aşıkutlu, tebliğci yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini vurguladı.

Bir sonraki müzakereci Musa Bağcı, ikinci bildiri hakkındaki kanaatlerini dile getirerek, metin inşâının bir ihtiyaç olduğunu belirtti. Bağcı, metin inşâında hangi hususlara dikkat etmek gerektiğine dair açıklamalarda bulunduktan sonra kürsüden ayrıldı.

Ardından söz alan Habil Nazlıgül metin inşâının bir kurgulamadan ibaret olduğunun altını çizerek, inşâ neticesinde elde edilen metni Hz. Peygamber’e (s.a.v.) nisbet etmenin hadis uydurma anlamına geleceğini öne sürdü. Buradan hareketle müzakereci, Şahyar’ın tebliğine yönelik eleştirilerini dile getirdi.

Oturumun son müzakerecisi Mehmet Bilen, Nesâî örneğinde görüldüğü üzere metin inşâının geleneğimizde yer alan bir husus olduğunu belirtti. Bilen, Şahyar’ın tebliğinde gördüğü bir takım kusurları zikrederek sözlerini noktaladı.

Değerlendirme Oturumu

İki gün süren onuncu hadis meclisine dair genel değerlendirmelere tahsis edilen ve Ali Toksarı tarafından yönetilen son oturumda sırasıyla Ali Osman Koçkuzu, Zekeriya Güler, Selahattin Polat, Abdulcebbâr Saîd, Haydar Hubbulah ve Andreas Görke'ye söz hakkı tanındı. Yapılan muhtasar değerlendirmeler çerçevesinde toplantının büyük ölçüde amacına ulaştığı, fikirlerin seviyeli bir biçimde tartışıldığı ve ilmî anlamda önemli bir aşama kaydedildiği vurgulandı. Katılımcıların gösterdiği yoğun ilgiden duyulan memnuniyetin dile getirildiği konuşmalarda hadis bilgisini ahlâka dönüştürmenin önemi, hadis ilmiyle alakalı bazı meselelerde tevakkufu tercih etmenin zaruriliği ve problemlere çözüm üretme adına daha fazla çaba sarf etmenin gerekliliği gibi bir takım hususlar üzerinde duruldu. Bunun yanı sıra yurtdışından iştirak eden katılımcılar, Türkiye'deki hadis çalışmalarının dünyanın çeşitli ülkelerindeki araştırmacıların bilgisine sunulması noktasındaki eksikliğe dikkat çekerek, tercüme faaliyetlerinin artırılması talebinde bulundu.

Bu mülâhazaların akabinde oturum başkanı, onuncu meclis ile birlikte Gerece hadis toplantılarının sona erdiğini ve bu faaliyetin, çeşitli illerdeki ilahiyat fakülteleri tarafından organize edilen anabilim dalı koordinasyon toplantıları şeklinde devam edeceğini bildirdi. Bunun üzerine söz alan Yusuf Suiçmez, gelecek yıl hadisçiler toplantısının Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde icra edilmesi teklifini sunarak, üniversite adına davette bulundu.

İlmî bir şölen olarak nitelendirilen ve merhum Talat Koçyiğit'e ithaf edilen X. Hadis Meclisi Uluslararası İhtisas Toplantısı, Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez'in kapanış konuşması ile hitama erdi.

Ayşe Nur YAMANUS,

Yalova Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Hadis, YALOVA